

IV. Mustafa ile Yeniçeriler Arasında İmzalanan Hücçet-i Şeriyye'nin Yeni Nüshaları

Ercan Alan¹

Özet

Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu problemlere çare bulmak amacıyla XVIII. yüzyılda bazı girişimler başlatılmış; ama beklenen iyileşme gerçekleşmemiştir. Bu yüzyılın sonunda tahta çıkan III. Selim, başta askerî alanda olmak üzere, bir dizi reformu hayata geçirmek için, kısaca “Nizâm-ı Cedîd” olarak adlandırılan; ancak daha önce pek denenmemiş bazı düzenlemeler yapmıştı. Ancak bu “yeni düzen”e gösterilen tepki sonucu III. Selim tahttan indirilmiş ve yerine IV. Mustafa tahta geçirilmişti. IV. Mustafa tahta geçtikten sonra, III. Selim'e ve reformlarına isyan edip kendisini tahta çıkaran kişilerle, isyanlarından ötürü affedildiklerini belirten bir sözleşme yapmıştı. Bu sözleşmenin bir nüshası daha önce yayımlanmıştı. Bu çalışmada bu sözleşmenin arşivlerimizde bulunan ve daha önce kullanılmayan iki farklı nüshası yayımlanacaktır. Ayrıca nüshalardan birinin sonuna eklenen ve tarihimizde “Alemdar Vakası” olarak geçen ve IV. Mustafa'yı tahttan indirip yerine II. Mahmud'u tahta geçirdikten sonra iktidarı eline alan Alemdar Mustafa Paşa'nın yeniçerilerle mücadelesi ve ölümü ile İstanbul'daki isyan iklimini anlatan bölüm de değerlendirilecektir.

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu, XVI. yüzyılın son çeyreğinden itibaren bir değişim ve dönüşüm sürecine girmişti. Bu süreç içinde askeri, ekonomik ve sosyal bazı problemler yaşamış ve bu problemlere çözüm yolları aramaya girmişti. Aradığı çareler ise “Nizâm-ı âlem” diye tabir edilen klasik düzeni yeniden tesis etmek olarak düşünülmüyordu. Ancak XVII. yüzyılın sonunda yaşanan Viyana bozgunu ve onu takip eden uzun Kutsal İttifak savaşları, Batı'nın teknolojik ve askeri üstünlüğünü ortaya çıkarmıştı. XVIII. yüzyıldan itibaren Batı tarzında reformlar yapmak gündeme gelmiş; özellikle savaş

1 Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
e-mail: alanercan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7984-0875

meydanlarında etkisiz kalan orduyu Batı tarzında yenilemek fikri ön plana çıkmaya başlamıştı. Bu noktada; III. Selim dönemi Osmanlı reform tarihinde önemli bir tutmaktadır. Başta askeri alanda olmak üzere, devletin aksayan ve ihtiyacı karşılamayan her alanında reform yapmak isteyen padişah, “Nizâm-ı Cedîd” olarak adlandırılan yeniliklerin mimarı olmuştur.²

Ancak; yapılan reformların başarılı olması halinde kendilerine ihtiyaç kalmayacağını düşünen yeniçeriler başta olmak üzere, konum ve menfaatleri gereği eski düzenin devamından yana olanların ittifakı sonucu III. Selim tahtından indirilmiş ve reformlar kaldırılmıştı. Tarihe “Kabakçı Mustafa İsyanı” olarak geçen bu hadiseden sonra tahta çıkarılan IV. Mustafa ile isyancılar arasında şeyhülislam, kadıaskerler ve üst düzey ulemanın da katıldığı bir meclis tertip edilmiş ve burada alınan kararlar “Hücet-i şer'iyye” adı altında resmi bir senet imzalanmıştı. Buna göre; isyancılar affedilecek; ancak kendileri bir daha böyle bir harekete kalkışmayıp verilen emirlere itaat edeceklerdi.

1. Hücet-i Şer'iyyenin Anlamı ve Ortaya Çıkışı

Sözlükte “senet, vesika, delil” gibi anlamlara gelen hücet; hukuk literatüründe mahkeme tarafından verilen; ancak hüküm ihtiva etmeyen ve kadı huzurunda tarafların anlaşmaya vardıklarını ifade eden resmi belgenin adıdır.³ Osmanlı resmi yazışmalarında ise; kadı veya mahkeme tarafından verildiğini ifade etmek ve dinî-hukukî yönünü vurgulamak için “hücet-i şer'iyye” şeklinde ifade edilmekteydi. Hücet tabiri; iki kişi ya da kurum arasındaki karşılıklı anlaşmayı ifade ettiği için “sened” kavramı yerine de geçmektedir. Bu haliyle; II. Mahmud'un saltanatının hemen başında, âyân olarak tanımlanan taşradaki güçlü ailelerle imzaladığı ve “Senedd-i İttifâk” olarak bilinen belge de bir çeşit hücetdir.

2 III. Selim hakkında bkz., Adil Şen, **Osmanlıda Dönüm Noktası (III. Selim Hayatı ve İslahatları)**, Fecr Yayınevi, İstanbul, 2003, Stanford J. Shaw, **Eski ve Yeni Arasında Sultan III Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu**, Çev. Hür Güldü, İstanbul, Kapı Yayınları, 2008, **Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi**, Ed. Seyfi Kenan, İstanbul, İSAM, 2010, Kemal Beydilli, “III. Selim”, **DİA**, XXXVI, s. 420- 425.

3 Ferit Devellioglu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 2002, s. 462, Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri**, I, MEB Devlet Kitapları, İstanbul, 1983, s. 865, Mustafa Oğuz-Ahmed Akgündüz, “Hücet”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, c. XVIII, İstanbul, 1998, s. 446. Mehmet Ali Ünal, **Osmanlı Tarih Sözlüğü**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2011, s. 328, Ekrem Buğra Ekinci, **Dinî Lügat İzahlı, Misalli Metinlerle**, Arı Sanat Yayınları, İstanbul, 2018, s. 228, Türközade Hafız Mehmed Ziyâeddin Efendi, **Osmanlı Hukuk Sözlüğü Mükemmel İstilahât-ı Kavânin Yâhut Mâlmûmât-ı Kanûniye Hülâsası**, Haz. Fethi Gedikli-İbrahim Enes Onat, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2021, s. 96.

Osmanlı tarihinde hüccet-i şer'îyye olarak adlandırılan belge ise; padişahı tahtından indirip hanedan içerisinde başka birini tahta çıkaran asilerle, yeni padişahın arasındaki anlaşma olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre; asiler yaptıklarından ötürü cezalandırılmayacaklar, ancak bir daha devlet işlerine müdahil olmayıp vazifelerine devam edeceklerdir. Bu noktada; Osmanlı devlet ve toplum hayatında önemli bir yer tutan ve başta dini ve hukukî olmak üzere idari ve sosyal görevleri olan ulema ise hem hakem hem şahit ve hem de konuya taraf olarak karşımıza çıkmaktadır. Üst düzey ulemanın imzası, yapılan anlaşmayı hem hukukî açıdan meşrulaştırma hem de asiler açısından kendilerine bir destekçi anlamına geliyordu. Karşılıklı taahhüt ve sözleri içeren bu belge çoğaltılır ve tarafların saklaması sağlanırdı. Sarayda, divan-ı hümayuna bağlı kalemlerde, şeyhülislamlık ve yeniçeri ağalığı nezdinde birer nüshaları bulundurulurdu.

IV. Mustafa zamanında yapılan bu hüccet, Osmanlı tarihindeki ilk hüccet değildi. Daha önce de hüccet-i şer'îyye adı altında benzer metinler imzalanmıştı. Mesela XVIII. yüzyılda, 27 yıllık III. Ahmed saltanatını bitiren Patrona isyanı sonrasında tahta çıkan I. Mahmud ile asiler arasında bir hüccet-i şer'îyye hazırlandığını ve buna göre asilerin cezalandırılmayacağını; ancak kendilerinin devlet işlerine müdahil olmayacaklarının taahhüt edildiğini, isyanı sürecini anlatan Abdi Tarihi yazmaktadır.⁴ Yazar, hüccet hakkında detaylı bilgi vermemekle beraber, içerik olarak bahse konu IV. Mustafa zamanındaki hüccetle aynı özelliklere sahip olduğunu düşündürmektedir. Her iki hüccet de başkilerden memnun olmayan kitleler tarafından çıkarılan bir isyan sebebiyle yapılan yönetim değişikliği sonucu ortaya çıkmış ve isyancılar kendilerini koruma altına almak istemişlerdir. Nihayetinde her iki hüccet de istenen neticeyi vermemiş; hem asiler devlet işlerine müdahil olmaya devam etmiş; hem de ortaya çıkan ilk fırsatta asiler cezalandırılma yoluna gidilmiştir.

Hüccetin Osmanlı tarihindeki önemi; bir devri bitiren resmi vesika olmasından ileri gelmektedir. Nizam-ı Cedid diye bilinen reformların ortadan kaldırılması sonucunu doğuran isyan; bu durumu resmi bir belge ile de yeni padişaha onaylatmış oluyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun, başta askeri anlamda olmak üzere, yeni bir yapılanma sürecine girdiğini ifade eden ve daha çok Batılı anlamda tertip edilen orduya verilen isim olmakla beraber Nizam-ı Cedid tabiri III. Selim ile özdeşleşen bir kavramdı. Ancak padişahın özel ilgisine mazhar olan bu reformlar muhalefet grubunu da ortaya çıkarmaya başlamıştı. Özellikle Nizam-ı Cedid'in 1805'te Rumeli'de uygulanması fikrine karşı ortaya çıkan silahlı direniş sonucu Rumeli'de

4 Abdi Tarihi, haz. Faik Reşit Unat, Ankara, TTK, 2014, s. 48.

bu uygulamadan vaz geçilmesi muhalifleri cesaretlendirmiş ve reform uygulamalarını ise zaafa uğratmıştır. Ayrıca Vehhabiler'in Hac yollarını kapatması, İngiliz donanmasının Şubat 1807'de Çanakkale Boğaz'ını geçerek İstanbul önlerine gelmesi, yaşanan ekonomik sıkıntılar gibi sebepler III. Selim'in padişahlığının sorgulanmasına sebep olmuştur.

Nihayetinde Ruslarla başlayan yeni bir savaş yüzünden Nizam-ı Cedid ordusunun başkentten ayrılması bunu fırsat bilen isyancıların işini kolaylamıştı. Önce İstanbul Boğazı'nın Karadeniz tarafını korumakla görevli yamak grubu kışkırtılarak isyan başlatılmış; daha sonra hem gerekli tedbirler alınmadığı hem de padişah yanlış veya kasıtlı bilgilerle oyalandığı için isyan kısa sürede büyümüştür. İsyancılar; önce Nizam-ı Cedid reformlarının rafa kaldırılmalarını istemiş, ardından reform destekçilerinin idamını sağlamış ve en sonunda da padişahı tahtından indirmişlerdir.

Bu isyanın tertipçisi Kabakçı Mustafa isimdeki yeniçeri olsa da sadaret kaymakamı Köse Musa Paşa ile dönemin şeyhülislamı Ataullah Mehmed Efendi'nin işin asıl mimarları oldukları görülmektedir.⁵

2. Hücetin Şer'iyyenin Nüshaları ve Muhtevası

IV. Mustafa tahta geçtikten hemen sonra, 23 Rebiülevvel 1822 (31 Mayıs 1807) tarihinde bu hüccet hazırlanmıştır.⁶ Hücetin hazırlanmasında sadaret kaymakamı Köse Musa Paşa, Şeyhülislam Ataullah Mehmed Efendi, mevcut ve mazul kadıaskerler ve ulemanın önde gelen diğerleri ile İstanbul'da bulunan yeniçeri ocağının amirleri ve tabii ki Kabakçı Mustafa ve adamlarının ortak hareketi etkili olmuştur. Burada isyancıların, işler normale döndüğü zaman kendilerinin cezalandırılmaması için önlem alma; devletin ise isyancıları devlet işlerinden uzak tutma niyetinde olduğunu görmekteyiz. Padişahın bu durumdaki tavrı ise hüccete razı göstermek şeklindedir. Zaten tahtını

5 Cabi Ömer Efendi, **Cabi Tarihi**, c. I-II, Haz. Mehmet Ali Beyhan, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003, c. I, s.100-140; **Vaka-i Cedid: Yayla İmamı Tarihi ve Yeni Olaylar**, Haz. Yavuz Senemoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, Tarihsiz, s. 61-75; Ahmed Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet**, Sad. Dündar Günday, Uçdal Neşriyat, c. I-VI, İstanbul, 1999, c. IV, s. 2063-2096, Ahmed Refik Altınay, **Kabakçı Mustafa**, Haz. Yücel Demirel-Ziver Öktem Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010, s. 33-76; Johann Wilhelm Zinkeisen, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, c. I-VII, Çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2011, c. VII, s. 225-332; Kemal Beydilli, "Kabakçı İsyanı Akabinde Hazırlanan Hücet-i Şer'iyye", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, sy. 4, İstanbul 2001, s. 33-48; Aysel Yıldız, "Kabakçı İsyanı ve III. Selim'in Katli", **III. Selim**, Ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Projesi, İstanbul, 2010, s. 229-238; Kemal Beydilli, Kabakçı İsyanı, DİA, XXIV, s. 8-9.

6 Hücetin İstanbul Müftülüğü nüshasının kapağında belgenin 21 Rebiülevvel 1822 tarihinde hazırlandığı yazıyorsa da metnin sonundaki tarih 23 Rebiülevvel 1822 şeklindedir. Ayrıca Osmanlı Arşivi'nde kayıtlı olup Kemal Beydilli'nin neşrettiği nüshada da 23 Rebiülevvel tarihi kayıt tarihi olarak gösterilmektedir. Topkapı Sarayı nüshasında ise herhangi bir kayıt tarihi yoktur.

isyancılara borçlu olan ve henüz herhangi bir güç ve otoritesi bulunmayan padişahın da olup biteni onaylamaktan başka bir seçeneği yoktu.

Hüccetin metni; Kethüdazade Said, Mustafa Necib, Câbi, Asım ve XIX. yüzyılın sonunda Ahmed Cevdet Paşa tarafından bazı değişiklikler ile yayımlanmıştır. Osmanlı Arşivi Hattı Hümayun kataloğundaki 339/19418 numaralı nüsha ise Kemal Beydilli tarafından yayımlanmıştır.⁷ Tarafımızdan yapılan araştırmada Osmanlı Arşivi'ndeki bu nüshadan başka hüccetin iki nüshası daha tespit edilmiştir. Birincisi; İstanbul Müftülüğü Arşivi Meşihat Defterleri kataloğunda kayıtlı 488 numaralı defterdir. Diğeri ise; Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA) evrak kataloğundaki 447/23 numaralı belgedir. Hüccetin taraflarından birinin ulema olması bir suretinin kendilerinde saklanmasını gerektirmiş ve muhtemelen bu yüzden bir nüshası meşihat dairesinde ortaya çıkmıştır. Diğer nüsha ise; saray için çoğaltılmış olmalıdır. Ancak bu nüshada imza kısmı eksiktir ve sadece ulemadan hüccete imza koyanların isimleri zikredilmiştir. Ancak nüshanın yanına, Osmanlı tarihinde "Alemdar Vakası" olarak adlandırılan ve Alemdar Mustafa Paşa'nın İstanbul'a gelişi, iktidarı ele geçirmesi ve yeniçerilerin kendisine isyan edip öldürmeleri ile alakalı bir kısım eklenmiştir. Alemdar Mustafa Paşa'nın İstanbul'a gelişi, sadrazamdan mührü zorla alışı ve III. Selim'i tahta çıkarmak niyetinde olduğu için onun katledildiği ve IV. Mustafa'nın tahttan indirilip II. Mahmud'un çıkarılması ile isyana giden süreçte yaşananlar ve isyan sırasında yaşanan çarpışmalar ve ölenler kaydedilmiştir. Bu satırların yazarı Alemdar Mustafa Paşa'ya olan öfkelerini ve düşmanlığını "muztar kaldıkda mahzende tedârik eylediği cebehâneye ateş virüb yeniçeri askerinden beş yüz elli mikdârı kimesne şehîd ve mecrûh ve kendi dahi mahzen içinde canı Cehennem'e gidiüb üç günden sonra mahzenden lâşesin çıkarub arabasın ayaklarına ip takub it ölüsü sürer gibi sürüyüb Et Meydânı'nda dut ağacına baş aşağı asa kodular" cümlesi ile ifade etmektedir. İsyanda ölen yeniçerileri "şehîd", Alemdar'ı ise "Cehennemlik" yapması müstensihin yeniçeri ocağına mensup veya yeniçerilere yakın ya da en azından Alemdar'ın yaptıklarından hoşlanmayan birisi olduğunu göstermektedir. Bundan sonraki satırlarda da yeniçerilerin Alemdar taraftarlarını ve "Nizam-ı Cedid" ordusunu yendiğini ve bu olaylar esnasında kimlerin öldüğünü ve İstanbul'da çıkan yangınları anlatmaktadır.

Hüccet metni bazı araştırmacılar tarafından değerlendirilmiştir. Bu noktada modernleşme üzerine araştırmalar yapan Niyazi Berkes; bu metni Senedd-i İttifak'a benzeterek, padişahın otoritesini kısıtlayan ve onu iktidarını

7 Beydilli, *Kabakçı İsyanı Akabinde Hazırlanan Hüccet-i Şer'iyye*, s. 33-48.

yönettikleri ile paylaşmak zorunda bırakan bir sözleşme olarak görmektedir.⁸ Cemal Kafadar ise; hücceti padişah ile kulları arasındaki ilk yazılı hukuk metni olarak tarif etmektedir.⁹ Hüseyin Yılmaz ise; bu hüccet ile padişahın, Osmanlı siyasetinde yeniçeri ve ulemanın iki ayrı güç olarak tanıdığını ve her iki zümre için görev ve sorumluluk alanlarını belirttiğini ifade etmektedir.¹⁰ Ayhan Ceylan; metni anayasal bir metin olarak görmüş ve Senedd-i İttifak'ın hazırlayıcısı olduğu tespitinde bulunmuştur.¹¹ Hüccetin Osmanlı Arşivi'ndeki metnini yayımlayan Kemal Beydilli ise; isyancıların hayatlarını garanti altına almak için böyle bir belge hazırlattıklarını vurgulamaktadır.¹²

Hüccetin giriş kısmında, Nizam-ı Cedid ve onun finansörü İrad-ı Cedid, benzeri daha önce görülmemiş büyük bir “bidat” olarak tarif edilmektedir. Bu bidat vesilesiyle, kötü niyetli bazı kişilerin Osmanlı İmparatorluğu'nu her açıdan Hristiyan Avrupa devletlerine dönüştürme niyetinde oldukları ifade edilmekte ve bunun Osmanlı geleneğine aykırı olduğu vurgulanmaktadır. Ancak bu noktada eski padişah III. Selim'in masum olup kandırıldığı da ifade edilmektedir.

Bu cümleden hareketle isyancıların, kendilerini aklamak gayreti içinde oldukları görülmektedir. Kendilerini temize çekmeye çalışırken tahtından indirdikleri eski padişahı korumaya çalışmaları da dikkat çekmektedir. Bu noktada yaptıkları ile söyledikleri birbiriyle çelişmektedir. Yeni ordunun ve reformların en büyük destekçisi olarak padişahın görülmesi tahtından indirilmesine sebep olmuştur. İsyancıların metinde vurguladıkları kandırılma veya yanlış yönlendirilme gibi bir durumun söz konusu olmadığı aslında herkesin malumudur. Ancak saltanat ve hanedanın kutsallığı padişaha karşı olumsuz bir söylemin önüne geçmektedir.

Metinde yeniçeriler kendilerini; devletin çok eskiden beri var olan “gayretkeş kulları” olarak tanımlamaktadırlar. Dolayısıyla devletin varlığında büyük katkıları olduğunu ve bunu da devam ettirmek niyetinde olduklarını beyan etmektedirler. Çıkardıkları isyanı ise yanlış gördükleri ve devlete ve tebaasına zarar verdiğini düşündükleri bir yapıya karşı yaptıklarını

8 Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, 14. Baskı, Haz. Ahmet Kuyaş, YKY, İstanbul, 2009, s. 134.

9 Cemal Kafadar, *Yeniçeri-Esnaf Relations: Solidarity and Conflict*, Institute of Islamic Studies, McGill University, Montreal, 1981, s. 115.

10 Hüseyin Yılmaz, “Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma Öncesi Meşrutiyetçi Gelişmeler”, *Divan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, c. 13, sy. 24, İstanbul, 2008, s. 19-20.

11 Ayhan Ceylan, “Osmanlı Devleti'nde Anayasa Bir Belge: Hüccet-i Şeriyeye”, *I. Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2014, s. 499-598.

12 Beydilli, a.g.e., s. 40-41.

vurgulamaktadırlar. Bu nedenle kötü niyetli olmadıklarını padişahın, devletin ve halkın menfaatine hareket ettiklerini iddia etmektedirler.

Bu noktada kendilerine destek olarak ulema ortaya çıkmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan beri var olan ve daha çok idari ve askeri yapıyı ifade eden "ehl-i örf" ile hukukî ve dinî otoriteyi temsil eden "ehl-i şer" olarak tanımlanan ulemanın bu konuda ortak hareket ettikleri görülmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus; birbirine karşı bir denge unsuru olarak düşünülen bu iki grubun ortak bir hedef ve menfaat noktasında birleşmesidir. Ulemanın desteğini yanına alan yeniçeriler, kendilerine meşruluk kazandıracak bir destek sağlama noktasında ciddi bir kazanım elde etmiş oluyorlardı. Ulemanın Osmanlı devlet ve toplum hayatındaki yeri düşünüldüğünde bu desteğin ne kadar değerli olduğu ortaya çıkmaktadır. Metinde geçen ayet ve hadisler de ulemanın metnin hazırlanmasındaki katkı ve etkisini ortaya koymaktadır.

Ulemanın hüccetin hazırlanmasındaki rolü önemli olmakla beraber; bu desteğin bütün ulema tarafından tasvip edildiğini söylemek zordur. III. Selim'in reform çabalarına destek olup bizzat layiha hazırlayan ulemanın varlığı da hatırlanmalıdır. Ayrıca III. Selim'i tekrar tahta çıkarmak isteyen Alemdar Mustafa Paşa'ya destek olan bir kısım ulema da mevcuttu. Ancak hüccet metnini hazırlayıp altına imza koyanların ilmiye sınıfı içinde en yüksek makamları işgal eden kişiler olması ona ulemeden büyük bir destek olduğunun göstergesi sayılmaktadır.

Sonuç

Bu hüccet ile isyancılar kendilerini koruma altına almak istemişler ve bunu da, tahta kendi destekleri ile çıkan yeni padişah IV. Mustafa'ya kabul ettirmişlerdir. IV. Mustafa ile onu tahta çıkanlar arasındaki bu anlaşma, III. Selim taraftarı Alemdar Mustafa Paşa'nın İstanbul'a gelişi ve kendisini tahttan indirip genç şehzade Mahmud'u tahta çıkarması ile geçersiz kalmıştır. Zaten, bu senede imza koyanların, emirlere itaat edeceklerine dair verdikleri taahhüde uymaya pek istekli olmadıkları da dönemin kaynaklarından anlaşılmaktadır. Ayrıca Alemdar'ın olaya el koyup isyancıları cezalandırması da uzun vadede işe yaramamış; çıkan bir isyan sonucu hayatını kaybetmiştir. Bütün bu yaşananlara yakından şahit olan II. Mahmud, uzun süre yeniçerilere karşı temkinli davranmış ve en uygun fırsatı bulduğunda yaklaşık beş asırlık geçmişi olan bu yapıyı ortadan kaldırmıştır.

Osmanlı tarihinde örneği daha önce de görülen böyle bir metin ile padişah ile kulları arasında karşılıklı taahhütleri içermektedir. Bu noktada mutlak iktidar olan padişahın otoritesinden taviz verdiğini görmekteyiz. Aslında bir

padişahın tahttan indirilip hanedan içinden başka birinin tahta çıkarıldığı "hal" vakası olarak adlandırılan durumlarda tahta çıkmasını sağlayan gruba karşı yeni padişahın bazı tavizler vermesi şartlar gereği yadrganmaması gereken bir durumdur. Dönemin şartları göz önüne alındığında yeniçeri ve ulemanın ittifakına karşı yeni padişahın elinde buna karşı koyacak bir gücün olmadığı görülmektedir.

Hüccetin hazırlık aşamasında ulema doğrudan katkı sağlamış ve yeniçerilerle beraber hareket etmiştir. Ulemanın temsil ettiği dinî ve hukukî otorite, hüccet metnine doğrudan bir meşruiyet kazandırma çabasını desteklemektedir. Böylece isyanı başlatan yeniçeriler, yalnız olmadıklarını gösterdikleri gibi kendilerini haklı gösterecek bir dayanak da bulmuş oluyorlardı. Ulemanın Osmanlı devlet ve toplum hayatında temsil ettiği otorite ve geleneksel yapı, bu hüccet örneğinde görüldüğü gibi, Osmanlı tarihindeki pek çok hadisede de, doğrudan ve dolaylı olarak, bu sınıfın yer almasına sebep olmuştur.

BELGELERİN TRANSKRİPSİYONU

İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ MEŞİHAT DEFTERLERİ NO: 488

İşbu bin iki yüz yirmi iki senesi şehr-i Rebî'ül-evvelî'nin yirmi birinci cum'a günü Sultân Mustafa Han efendimiz hazretleri devlet ü iclâl ile taht-ı âlî-baht-ı Osmanî üzere cülûs-ı hümâyûn-ı meymenet-makrûn buyurdıklarında taraf-ı Devlet-i Aliyye ile ocağ-ı âmire tarafına ve ocağ-ı âmireden taraf-ı Devlet-i Aliyye'ye virilen senedin mukayyed olduğu sicill-i mahfûzdur.

Bismillahirrahmânirrahîm

El-hamdü'lillâhî rabbi'l-âlemîn. Ve's-selavat ve's-selâm alâ seyyidi'l-enbiyâ ve'l-mürselîn. Ammâ ba'd işbu sâl-i pür-şeref ve izz sene isneteyn ve ısrîn ve mieteyn ve elf şehr-i Rebî'ül-evvelî'nin yirmi birinci Cum'a günü şevketlü mehâbetlü kudretlü azametlü pâdişâhımız efendimiz Sultân Mustafa Han ibn-i Sultân Abdülhamid Han hazretlerinin devlet ve ikbâl ve sa'âdet ve iclâl ile taht-ı âlî-baht-ı Osmanî üzere cülûs-ı hümâyûn-ı meymenet-makrûnları vukû'ında taraf-ı Devlet-i Aliyye'den dergâh-ı âlî yeniçeri ocağı tarafına ve ocağ-ı âmire tarafından dahi taraf-ı Devlet-i Aliyye'de mahfûz olmak üzere virilen ahidnâme sûretidir ki ber-vech-i âtî tescill olundu.

Hatt-ı hümâyûn-ı mehâbet-makrûn

İşbu hüccet-i şer'iyede derc ve tastîr olunan kâffe-i şerâit-i mu'tebere harf be-harf manzûr ve ma'lûm-ı şâhânem ve zeylini hatem ve imzâ iden şeyhülislâm sellemü's-selâm ve kâim-makâm-ı âlî-makâm ve ulemâ-yı

â'lâmım hatem ve imzâları makbûl-i pâdişâhânem olmuştur. Mâdâmki işbu sene-i mu'teberede olan şerâit yeniçeri kullarım taraflarından riâyet ile muktezâ-yı ta'ahhüdleri üzere bundan sonra cüz'î ve küllî umûr-ı saltanat-ı seniyyeme müdâhele itmeyüb ecdâd-ı izâmım zamânlarında olduğu gibi her bir husûsda emr ü fermân-ı şâhâneme inkiyâd ve mutâbaat ve zâbitlerine her hâlde itâ'at ideler. Ben dahi âlemleri yokdan var iden Allâhû azîmü's-şânın ism-i pâkî ve iki cihân serveri peygamberimiz hazret-i Muhammedü'l-Mustafa aleyhi efdâli's-salavat ve ezkihâ efendimizin rûh-ı tâbnâklarını yâd ile taahhüd iderim ki bu husûs için gerek taraf-ı hilâfet-penâhîmden ve gerek vüzerâ-yı izâm ve vükelâ-yı fihâm ve zâbitân-ı devlet-i ebed-kıyâmım taraflarından ferd-i âferîde hiçbir vakitte muâheze ve mes'ûl olmaya.

Sebeb-i tahrîr-i kitâb-ı şer'îât-nisâb ve bâis-i tastîr-i hüccet-i hakîkat-intisâb oldur ki: Devlet-i Aliyye dâmet fî'l-himâyeti'r-rabbâniyede havâss-ı Enderûn-ı hümâyûn ve ricâl-i devlet-i ebed-makrûndan ba'zı dûr-endîş olmayan kimesneler bundan akdem me'mûr oldukları hidemât-ı Devlet-i Aliyye'de Nizâm-ı Cedîd ta'bîriyle misli nâ-mesbûk bir bid'at-ı azîme ve İrâd-ı Cedîd nâmıyla mezâlim-i kesîre ihdâs ve netîcesi ancak kendi celb-i menâfi' ve icrâ-yı sefâhetlerine inbiâs ile her biri ebniye ve elbise ve kâffe-i umûrlarını kefereye taklîdden başka Devlet-i Aliyye'yi dahi düvel-i Nasârâ kavâ'idine ircâ' ve ol-vechle âmme-i müslimîn tekdîr ve Devlet-i Aliyye'nin ez-kadîm envâ'-yı fütûhât-ı aliyye ve esnâf-ı hidemât-ı celiyye ile makbûl ve mu'teberi olan bi'l-cümle ocaklarını tenfîr ve hüdâvendigâr-ı sâbık Sultân Selim Han hazretlerini dahi ba'zı mehâsin-i müzevvere beyânıyla iğfâl ve mecmû'-yı ağrâs-ı nefsâniyelerinden ibâret olan tedâbîrimiz harfiyelerin sâha-yı husûle îsâl itmiş olmalarıyla Devlet-i Aliyye'nin ez-kadîm gayret-keşleri olan ocağ-ı âmire ağaları ve neferâtı mücerred ıslâh-ı âlem niyyet-i hâlisesiyle kıyâm ve bi'l-cümle ulemâ-yı â'lâm ve ricâl-i devlet-i aliyyeden sâir erkân-ı sadâkat-irtisâm ittifâk ve iltiyâm ve mûcib-i şer' ve kânûn üzere hüdâvendigâr-ı sâbık-ı müşârûn-ileyh hazretlerinden kat'a rişte-i tebaiyyet ve hâlâ erîke-pirây-ı taht-ı iclâl ve revnak-efzâ-yı şevket ve ikbâl olan şevketlü mehâbetlü kudretlü azametlü pâdişâhımız efendimiz Sultân Mustafa Han ibn-i Sultân Abdülhamid Han hazretlerine inne'llezîne yebâyiüneke innemâ yebâyiûn Allâhû yedullâhû fevka eydihim¹³ vech-i müstevfâ ve tarîka-yı hakkâniyyet-nümûnu üzere medd-iyâdı mu'ayyen olunub ve izâ erdnâ an mehlûke karye emr nâmter fihâ fesevfû fihâ fe-hakk-ı aleyhâ el-kavlü kaddemenâ bi-eyyihim tedmiren¹⁴ nass-ı kerâmet-kıssanın esrâr-ı hidâyet-muhtassı sâha-yı

13 Şüphesiz sana baş eğerek ellerini verenler, Allah'a baş eğip el vermiş sayılırlar, Allah'ın eli onların ellerinin üstündedir. Fetih Suresi 10. Ayet.

14 Bir yeri helak etmek istediğimiz zaman zenginlerine emir veririz; ama onlar yoldan çıkarlar. Artık o yer yok olmayı hak eder. Biz de onu helak ederiz. İsrâ Suresi 16. Ayet.

zâib-zuhûr ve mârû'z-zikr hûne-i dîn-i devlet-i dünyâda mahzûl ve makhûr ve bakiyye-i ukûbetleri vâbeste-i yevmü'n-nüşûr olup bi-hamdillâhî te'âlâ Devlet-i Aliyye bir müddetden beru dür olduğu hüsn-i nizâma mevzûl ve ocağ-ı âmirenin bu hareketleri taksîr ve töhmete gayr-i mahmûl ve gerek nezd-i şâhânedede ve gerek âmme-i ehl-i İslâm indlerinde her-vechle mu'teber ve makbûl olmuştur. Ancak bundan böyle ocağ-ı âmirenin alâ-vechi'l-iltizâm iltimâs eyledikleri mâdde ki el-fukahâ ümenâi'r-resûl¹⁵ hadîs-i belâgat-tahdîsi üzere ulemâ-yı â'lâm dahi vâcibe-i zimmet-i diyânet ittisâmları olan emr-i ma'rûf ve nehy-i münkere kıyâm ve ricâl-i devletden hilâf-ı şer' ve kânûn ba'zı hareketleri revnümûn oldukda kelîme-i hakk-ı tekellümde sa'y ve ihtimâm itmeleri istid'âsını bast ve itmâm eylediklerinden sonra kendülerin dahi zâbitân ve neferâtı öteden beru uhde-i sadâkatlerine ihâle olunan umûr-ı lâzîmelerinden mâ'adâ umûr-ı Devlet-i Aliyye'ye müdâhele itmeyüb her birisi öteden beru şer'at-ı zâhire ve kâide-i ocağ-ı âmire üzere me'mûr oldukları hidemât-ı sâdikânelerinden kıyâm ve tahsîl-i rızâ-yı bârî ve tekmîl-i irtizâ-yı şehri-yârî eylemek mesâlih-i sâlihelerinden sa'y ve ihtimâm ideceklerine ta'ahhüd ve iltizâm diyu güftâr ve ref'târlarından sıdk u istikâmetleri bedîdâr olub hilâfına vaz' u hareket zuhûr itmedikce gerek taraf-ı bâhirî'ş-şeref-i mülûkânededen ve gerek vüzerâ-yı izâm ve vükelâ-yı kirâm ve zâbitân-ı zevü'l-ihtrâm taraflarından husûs-ı merkûmda gerek zâbitân ve gerek âhâd ve efrâdlarından bir ferde mikdâr-ı zerre bir hitâb ve itâb ve serzeniş ve ikâb teveccüh itmeyeceğine evvelen şehriyâr-ı adâlet-şî'âr şevketlü mehâbetlü azametlü kudretlü pâdişâhımız efendimiz Sultân Mustafa Han hallâdallâhû hilâfetihî ilâ-yevmü'l-mizân hazretleri ve sâniyen vükelâ-yı devletve zâbitân-ı sadâkat-menzilet taraflarından dahi ahdillâh ve ahd-i resûlullâhî yâd ve tekrâr ve bu ahd-i istikâmet-akd üzere sâbit ve pâyidâr olunacağı an-samîmü'l-bâl kat'iyü'l-âsâr olduğu bâis ü üstüvâr ve bâlâsı mübârek hatt-ı hümâyûn-ı kerâmet-nisâr ile ziyet-medâr ve zeyli hâlâ şeyhülislâm sellemü's-selâm semâhatlü fazîletlü Esseyyid Mehmed Ataullah Efendi hazretleri ve kâim-makâm-ı âlî-makâm sa'âdetlü atûfetlü Esseyyid Musa Paşa hazretleri ve hâzir bi'l-meclis kibâr-ı ulemâ-yı â'lâm hazerâtının imzâ ve hatemleriyle revnak-medâr ve bilâ-nizâ' ve'l-icdâl ebedü'l-âbâd düstûrî'l-amel kılınub mehâkim-i şer'iyyede tescîl baş muhâsebe ve dîvân kalemlerine kayd ve tekmîl ve ocağ-ı âmire tarafian senedd-i şer'î olmak üzere işbu vesîka teslîm ve i'tâ ve ol vecihle hitâm-ı maslahat tetmîm ve ifâ olundu. Tahrîren fi'l-yevmü's-sâlis ve'l-ışrîn min-şehr-i Rebî'ü'l-evvel li-sene isneteyn ve ısrîn ve mieteyn ve elf.

El-abdü'd-dâî Dürri-zâde Esseyyid Abdullah El-hüseynî El-nakîb ale'l-eşrâf

15 Fakihler (ulema) peygamberin eminleridir.

El-abdü'd-dâî Ahmed Muhtar El-kadı bi-asker-i Rumili

Mine'l-muhlis Musa Kâim-makâm-ı rikâb-ı hümâyûn

Ed-dâî Esseyid Mehmed Ataullah ufiye anh

El-abdü'd-dâî Murad-zâde Eseyid Mehmed Murad El-kadı bi-dârü's-saltanatü's-seniyye hâlâ

El-abdü'd-dâî Esseyid Mehmed Münib El-kadı bi-dârü's-salanataü's-seniyye sâbıkâ

El-abdü'd-dâî Aşir Efendi-zâde Mehmed Hafid El-kadiasker-i Anadolu

Ocağ-ı âmire tarafından virdikleri senedd dahi bâlâda mukayyed senedin derûnunda şerh ile işâret olunan mahalline gelince besârete ayn olub zeyli bu vechile tahrîr olunmuş olduğu bu mahalle şerh olundu.

Ve zeyli ocağ-ı âmirenin ağayân-ı sadâkat-şî'âr ve zâbitân-ı hamiiyet-disârlarının hatem ve imzâlarıyla şâyân ve sevk-i i'tibâr kılınub taraf-ı Devlet-i Aliyye'de mahfûz olmak üzere işbu senedimiz teslîm ve i'tâ ve ol vechilehitâm-ı maslahat tetmîm ve îfâ olundu. Fî târîhi'l-merkûm.

Bende El-hâc Mehmed Ser-sekbânân-ı dergâh-ı âlî

Bende Osman Ser-sekbânân-ı dergâh-ı âlî

Bende Hasan Ser-sekbânân-ı esbak-ı dergâh-ı âlî

Bende Mehmed Ser-sekbânân-ı esbak-ı dergâh-ı âlî

Bende Mehmed Arif Ser-sekbânân-ı dergâh-ı âlî hâlâ

Bende Hasan Ser-turnayî-i ocak

Bende Hüseyin Ser-turnayî-i ocak

Bende Mustafa Ser-turnayî-i ocak

Bende Esseyid Ali Ser-turnayî-i ocak

Bende Süleyman Ser-çavuş-ı esbak-ı dergâh-ı âlî

Bende Salih Mütevellî 73

Bende El-hâc Mehmed Mütevellî 71

Bende El-hâc Emin Mütevellî Fî 64

Bende Halil Mütevellî Bölük 1

Bende El-hâc Mehmed Ser-turnayî-i ocak

Bende El-hâc Hüseyin Mütevellî Bölük 25

Bende Mahmud Mütevellî 79

Bende El-hâc Mehmed Mütevellî Bölük 17

Bende El-hâc Süleyman Mütevellî 25

Bende El-hâc Mustafa Mütevellî Bölük 25

Bende Mustafa Mütevellî 75

Bende İsmail Mütevellî 6

Bende Ahmed Mütevellî 100

Bende Hüseyin Mütevellî Bölük 22

Bende Seyyid İbrahim Mütevellî Bölük 32

Bende İbrahim Mütevellî Bölük 69

Bende Abdi Ser-kâtib-i ocak

Bende Mehmed Ser-turnayî-i ocak

Bende Osman Mütevellî Bölük 60

Bende Mustafa Ser-hâris-i ocak

Bende Seyyid Mustafa Ağa-yı Boğaz-ı Bahr-i siyâh

Bende Mehmed Mütevellî 50

Bende Ali Dîzdâr-ı Kılburun

Bende Süleyman Kapudân

Bende Emir(?) İbrahim Hasekâ 64

Bende Osman Sergerde 64

TSMA. e. 447/23

Cülûs-ı Sultân Mustafa Hânîden Yeniçeri Ocağına Virilen Ahidnâme ve Hücet Sûretidir

Sebeb-i tahrîr-i kitâb-ı şerî'at-nisâb ve bâis-i tastîr-i hüccet-intisâb oldur ki:

Devlet-i aliyye dâmet fî'l-himâyeti'r-rabbâniye hüddâm-ı Enderûn-ı hümayûn ve ricâl-i devlet-i ebed-makrûn ve ba'zı dûr-endîş olmayan kimesneler bundan akdem me'mûr oldukları hidemât-ı Devlet-i Aliyye'de Nizâm-ı Cedîd ta'bîriyle misli nâ-mesbûk bir bid'at-ı azîme ve İrâd-ı Cedîd nâmıyla mezâlim-i kesîre ihdâs ve netîcesi ancak kendi celb-i menfa'at ve icrâ-yı sefâhatlerine ittibâ' ile her birleri ebniye ve elbise ve kâffe-i umûrlarını

kefereye taklîdden başka Devlet-i Aliyye'yi dahi düvel-i Nasârâ kavâ'idine ircâ' ve ol vecihle âmme-i müslimîni tekdîr ve Devlet-i Aliyye'nin ez-kadîm envâ'-yı fütûhât-ı aliyye ve esnâf-ı hidemât-ı celîle ile makbûl ve mu'teber olan bi'l-cümle ocaklarını tenfir ve hüdâvendigâr-ı sâbık Sultân Selim Han hazretlerini dahi ba'zı mehâsin-i müzevvere beyânıyla igfâl ve mecmû'-yı aġrâz-ı nefsâniyelerinden ibâret olan tedâbirimiz harfiyelerin sâha-i husûle îsâl itmişler olmalarıyla Devlet-i Aliyye'nin ez-kadîm gayretkeşleri olan ocaġ-ı âmire aġaları ve neferâtı mücerred ıslâh-ı âlem niyyet-i hâlisânesiyle kıyâm ve bi'l-cümle ulemâ-yı izâm ve ricâl-ı Devlet-i Aliyye'den sâir erkân-ı sadâkat-irtisâm ittifâk ve iltiyâm ve mûcib-i şer'-i kânûn üzere hüdâvendigâr-ı sâbık müşârün-ileyh hazretlerinden kat'-ı rişte-i teb'aiyyet ve hâlâ erîke-pirâ-yı taht ü iclâl ve revnak-efzâ-yı şevket ü ikbâl olan şevketlü mehâbetlü kudretlü kerâmetlü azametlü pâdişâhımız efendimiz Sultân Mustafa Han ibn-i Sultân Abdülhamid Han hazretlerine esta'ezubillâh innellezîne yubâyi'unellâhî ešmâ yubâyi'unellâh yedullâhî fevka eydihim vech-i mesnûnu ve tarîka-i hakkâniyyet-nümûnu üzere medd-i iyâdî-i bey'at olunub bismillâhirrahmânirrahîm ve izâ erednâ en-nuhlike karyeten emernâ mutrefihâ fe-fesekû fi hâ fe-hakka aleyhâl-kavlu fedemmernâhâ tedmîren nass-ıkerâmet-fassinın esrâr-ı hidâyet-muhtassâ sâha-i zîb-i zuhûr ve mârû'z-zikr usûl-i dîn ü Devlet-i Aliyye bir müddetden beru dür olduġu hüsn-i nizâm-ı mevsûl ve ocaġ-ı âmirenin bu hareketleri takyîd ve töhmete gayr-i mahmûl ve gerek nezd-i şâhânededen ve gerek âmme-i ehl-i İslâm indlerinde her veçhile mu'teber ve makbûl olmuştur. Ancak bundan böyle ocaġ-ı âmirenin alâ-vechü'l-iltizâm iltimâs eyledikleri mâdde ki el-fukahâ ümenâi'r-rüsûl hadîs-i belâgat-tahdîsi üzere ulemâ-yı â'lâm dahi vâcibe-i zimmet-i diyanet-ittisâmları emr-i ma'rûf nehy-i ani'l-münkere kıyâm ve ricâl-i devletden birinin hilâf-ı şer'-i kânûn ba'zı hareketleri rû-nümûn oldukda kelime-i hakk-ı tekellümde sa'y u ihtimâm itmeleri istid'âsını bast ü itmâm eylediklerinden sonra kendülerin dahi zâbitân ve neferâtı öteden beru uhde-i sadâkatlerine ihâl olunan umûr-ı lâzimlerinden mâa'dâ vâhiden umûr-ı Devlet-i Aliyye'ye müdâhele itmeyüb öteden beru şer'at-ı zâhire ve ocaġ-ı âmire üzere me'mûr oldukları hidemât-ı sadıkânelerinden kıyâm ve tahsîl-i rızâ-yı bârî ve tekmîl-i irtizâ-yı şehriyârî eylemek mesâlih-i sâlihalarından sa'y u ihtimâm ideceklerine ta'ahhüd ve iltizâm bu güftâr-ı leftârlarından sıdk-ı istikâmetleri bedîdâr olub hilâfına vaz' u hareket itmedikce gerek taraf-ı bâhirü'ş-şeref-i mülûkânededen ve gerek vüzerâ-yı i'zâm ve vükelâ-yı kirâm ve zâbitân-ı zevü'l-ihtirâm taraflarından husûs-ı mezbûrede gerek zâbitân ve gerek âhâdu efrâdlarından bir ferde mikdâr-ı zerre hitâb ve itâb ve serzeniş ve ukâb teveccüh itmeyeceğine evvelen şehriyâr-ı adâlet-şî'âr şevketlü mehâbetlü kudretlü kerâmetlü azametlü pâdişâhımız efendimiz Sultân Mustafa Han

halledellâhû hilâfetihi ilâ-yevmi'l-mîzân hazretleri ve sâniyen vükelâ-yı devlet ve zâbitân-ı sadâkat-menzelet taraflarından ahdillâh ve ahd-i resûlullâhî yâd ve tekrâr bu ahd-i istikâmet üzere sâbit ve pâyidâr olacağı an-samîmü'l-bâl kat'iyü'l-âsâr olduğu sâbit ve üstüvâr ve bâlâsı mübârek hatt-ı hümayûn-ı kerâmet-nisâr ile ziyet-medâr ve zeyli hâlâ şeyhülislâm sellemü's-selâm semâhatlü fazîletlü Esseyyid Ataullah Efendi ve kâim-makâm-ı âlî-makâm sa'âdetlü atüfetlü Esseyyid Musa Paşa hazretleri ve hâzır-bi'l-meclis kibâr-ı ulemâ-yı â'lâm hazretlerinin imzâ ve hatemleriyle devlet-karâr ve bilâ-nizâc ve lâ-cidâl ebedü'l-âbâd düstürü'l-amel kılınub mehâim-i şer'iyyede tescîl ve başmuhâsebe ve dîvân-ı hümayûn kalemlerine kayd ve tekmîl-i ocağ-ı âmire taraflarına senedd-i şer'î olmak üzere işbu vesîkâ teslîm ve itâ ve ol vechile kıyâm-ı maslahat tetmîm ve ibkâ kılındı.

El-abdü'd-dâî Dürrî-zâde Esseyyid Abdullah El-hüseynî El-nakîb ale'l-eşrâf

El-abdü'd-dâî Ahmed Muhtar El-kadı Rumili

Mine'l-muhlis Esseyyid Musa Kâim-makâm-ı vekîl-i hümayûn

Ed-dâî Ataullah ufiye anh

El-abdü'd-dâî Murad-zâde Esseyyid Murad Mehmed El-kadı bi-dârü's-saltanat

El-abdü'd-dâî Esseyyid Münib El-kadı bi-dârü's-salanat sâbıkâ

El-abdü'd-dâî Aşîr-zâde Mehmed Hafid El-kadiasker-i Anadolu

Bin iki yüz yirmi üç senesi Cemâziye'l-âhiri'nin dördüncü yevm-i pençsenbe Alemdâr Mustafa Paşa azîm asker ile paşa kapusuna gelüb cebren ve kahren Çivi Mustafa Paşa yedinden mühr-i hümayûnu ahz eyledikten sonra sarây-ı hümayûna azîmet ve Sultân Selim'i tahta geçürmek sevdasında iken Sultân Mustafa Akağalar Kapusu'n kapadub ve gazaben Sultân Selim'i boğub cenâzesin Akağalar Kapusu önüne birağub ol mahalde Sultân Mustafa'yı tahtından indirüb Sultân Mahmud efendimiz tahta cülûs itmişlerdir. Hakk te'âlâ müteyemmen eyleye. Âmin. Lakin Enderûn'dan kızlar ağası ve Nezir Ağa ve Firuz Ağa ve Cevher Ağa katl olunmuş ve bunlardan başka ser-kâtibi ve hazîne kethüdâsı ve serçukadâr Fettah Ağa ve büyük mîr-âhûr ve tebdîl hasekîlerinden Bağdadlı Hasekî ve Hacı Ali katl olunmuşlardır. Ve ulemâdan Rumili kadiaskeri nefy olunmuşdur. Ve şeyhülislâm azl olunmuşdur. Ve nakîb efendi Murad-zâde Efendi ve Muhtar Efendi ve Eyüb'den tekâ'üd olan Kara Vezîr karındaşı Mustafa Paşa nefy olunmuşlardır. Arab-zâde şeyhülislâm olmuş iken yirmi beşinci günü azl olunub Sâlih-zâde şeyhülislâm olmuşdur. Ve İslâmbol kadısı azl ve nefy olunub Köstendilli Tahir Efendi İslâmbol efendisi

olmuştur. Receb guresinde Seydi Ali Paşa azl ve nefy olunub Ramiz Paşa kapudan olmuştur. Ocak tarafından Cemâziye'l-âhir aşer-i âhirinde sekbân-başı azl olunub ser-zağarî Sadık Ağa sekbân-başı olmuştur. Otuz bir Mustafa Ağa ser-zağarî olmuştur. Receb-i şerîf'in üçüncü günü kelleci kethüdâsı otuz altı günü yeniçeri ağası olub azl olunub otuz bir ağa zağarcı-başlıktan yeniçeri ağası olmuştur. Elli üç ağa ser-zağarî otuz dokuz Hasan Ağa ser-saksonî kırk dört Hüseyin Ağa ser-turnayî kırkinci ağa muhzır on gün kırk iki kethüdâyeri merhûm olub altmış bir ağa İsmail'de bulunub kethüdâyeri olub yirmi üç ağa vekil olmuştur. Bu esnâlarda kul kethüdâsı yirmi yedi Mehmed Ağa Sırfiye ordusunda bulunmağla yolu te'hîr olmuştur. Bin iki yüz yirmi üç senesi Receb-i şerîfin onuncu pençşenbe günü ocak bâzergânı Yahûdî'nin Ağa Kapusu önünde re's-i murdarı kat' olunub lâşe-i murdarı kapu-yı mezbûr civârında direk yanına bırağılmışdır. Şehr-i mezbûrun on altıncı çehârşenbe günü Mahmud Paşa civârında ihrâk zuhûr idüb ser-saksonî otuz dokuz Hasan Ağa feciyyeten vefât itmişdir. Kırk dört Hüseyin Ağa ser-saksonî ağa ve ser-çavuş-ı ocak İbrahim Ağa ser-turnayî olmuştur. Sene-i mezbûrda Alemdâr Mustafa Paşa yeniçeri esâmîlerin gümrüğü çaldırın sonra kaçan olursunuz diyu emr ve tâife-i yeniçeriyân sekbân yazılıub başlarına şubâre giysünler diyu emr itmekle ba'zı kimesneler şubâre giyüb sekbân yazılmağla yeniçeri dilâverlerinin güçlerine gidüb ve Ramazân'ın yirmi yedinci Salı gicesi cem'iyet idüb ale'l-gafle sâ'at yedide varub Ağa Kapusu'n basub otuz bir Mustafa Ağa ki yeniçeri ağası bulunmağla vezîr tarafıyla yekdil olduğundan Ağa Kapusu önünde pâre pâre idüb andan doğru paşa kapusuna gidüb dört taraflara askeri yeniçeri bağlayub dört taraftan ateş virüb binden mütecâviz Mustafa Paşa askeri muhterik vefâtı ve âhiri kılıçdan geçüb paşa-yı mezbûr mukaddem yapırdığı harem tarafından mahzene girüb ceng ü cidâl idüb muztar kaldıkda mahzende tedârik eylediği cebehâneye ateş virüb yeniçeri askerinden beş yüz elli mikdârı kimesne şehîd ve mecrûh ve kendi dahi mahzen içinde canı Cehennem'e gidüb üç günden sonra mahzenden lâşesin çıkarub arabasın ayaklarına ip takub it ölüsü sürer gibi sürüyüb Et Meydânı'nda dut ağacına baş aşığı asa kodular. Bu esnâda Kadı Paşa ve kapudan Ramiz Paşa sekbân askerin cem' idüb deryâ tarafından sarâya dâhil ve Sultân Mustafa'yı tahta geçirürler korkusuyla bî-çâreyi boğub ve vâlidesin dahi boğub cenge mübâşeret idüb karadan tüfenk ve deryadan seffinelerden toplar atılıub Ağa Kapusu'nda ve sâir mahallerde kullar dimendâr olmuştur. Bu esnâda yevm-i çehârşenbe Kadı Paşa ve kapudân paşa ve Nizâm-ı Cedîd askerleri sarây kapusun açub yeniçeri askerleri üzerlerine yürüyüb hamdullâhî te'âlâ yeniçeri dilâverleri erenler ve evliyâlar hamiyyetle izhâr-ı şecâ'at ve zafer-i nusret-i ilâhî ile sadakıcılarda karşılayub ceng iderek cebehâne kışlası karşusunda ve civârında olan dükkânlarda tahassun idüb

askere arka olduğundan dükkânlara ateş virilüb sekbânlar şiddet-i ateşden sâkin olamadıkları için firâr ve cebehâne kapuları kapanub Ayasofya Câmî'ne türbelere ve minârelere çıkub ceng idüb vâfir asker telef olub inâyet-i bârî ile andan dahi koparub câmî'-i şerîf içinde ve türbede çok Nizâm-ı Cedîd askeri kılıçdan geçmiştir. Bâkî kalub sarây kapusundan içeri kaçub kapuyu kapayub beden üzerinden ceng itmişlerdir. Bu esnâda ortaların kazganları Et Meydânı'na çıkub gavga ziyâde müştedd olub her taraftan yeniçeri kükreyüb tophâneyi ve tersâneyi basub zabt eyledükden sonra tophâne ve arabacılar ve cebehâne kazganları Et Meydânı'na getirmişlerdir. Ve bu esnâda vezîr kethüdâsı konağı basılıb defterdâr dahi anda bulunub ikisi de pârelenmiştir. Ve Hacı Ahmed Oğlu ve kethüdâsı cebehâne kışlasında ele girüb Et Meydânı'nda pârelenmiştir. Üsküdar ve Levend kışlalarının ocak ağaları ve bölükbaşları pârelenüb kışlaları ateşe virilüb ihrâk olmuşdur. Ve nice yüzbaşları ve sergerdeleri kılıçdan geçmiştir. Kadı Paşa ve Ramiz Paşa sarâyda hazînehâneyi yağma idüb firâr itmişlerdir. Bayrâm gicesi kazganlar kışladan gitmiştir. Ve Et Meydânı'nda dahi izâm-ı Cedîd zabitlerinden ve askerlerinden çok kimesneler pârelenmiştir. Ve cebehâne civârında olan dükkânlara virilen ateş-i âzub ol tarafda olan dükkânlar ve hâneler ve Çatalçeşme ve Ahi Hammâm ve Firuz Ağa ve Mehterhâne Kışlası ve Defterhâne ve çok mahalleler ve dükkânlar ve hâneler ve Cebehâne Kışlası ve Sarây Kapusu karşusu bi'l-küllîye muhterik olub ve Mehterhâne'de olan çadırlar ve mühimmât-ı seferiye bi'l-küllîye ihrâk-bi'n-nâr olmuşdur.

KAYNAKÇA

Arşiv ve Kütüphane Kaynakları

İstanbul Müftülüğü Arşivi

Meşihat Defterleri No: 488

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi

Evrak (e) 447/23

Yayınlanmış Belgeler ve Kaynak Eserler

Abdi Tarihi, haz. Faik Reşit Unat, Ankara, TTK, 2014.

Ahmed Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet**, Sad. DüNDAR GÜNDAY, ÜÇDAL NEŞRİYAT, c. I-VI, İstanbul, 1999.

Cabi Ömer Efendi, **Cabi Tarihi**, c. I-II, Haz. Mehmet Ali Beyhan, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2003.

Fahri Çetin Derin, “Yayla İmamı Risalesi”, **İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi**, Sayı:3, İstanbul,1972.

Fahri Çetin Derin, “Kabakçı Mustafa Ayaklanmasına Dair Bir Tarihçe”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, Sayı:27, İstanbul,1973.

Fahri Çetin Derin, “Tüfengçibaşı Arif Efendi Tarihçesi”, *Belleten*, 38 (151), Ankara, 1974.

Kethüda Said Efendi Tarihi ve Değerlendirmesi, Haz. Ahmet Özcan, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 1999.

Mütercim Âsım Efendi, **Âsım Efendi Tarihi**, I-II, Haz. Ziya Yılmaz, Türkiye yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2015.

Vaka-i Cedid: Yayla İmamı Tarihi ve Yeni Olaylar, Haz. Yavuz Senemoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, Tarihsiz.

Araştırma - İnceleme Eserleri

ALTINAY, Ahmed Refik, **Kabakçı Mustafa**, Haz. Yücel Demirel-Ziver Öktem Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2010.

BERKES, Niyazi, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, 14. Baskı, Haz. Ahmet Kuyaş, YKY, İstanbul, 2009.

BEYDİLLİ, Kemal, “Alemdar Mustafa Paşa”, **DİA**, II, s. 364-365.

_____, “Kabakçı İsyanı”, **DİA**, XXIV, s. 8-9.

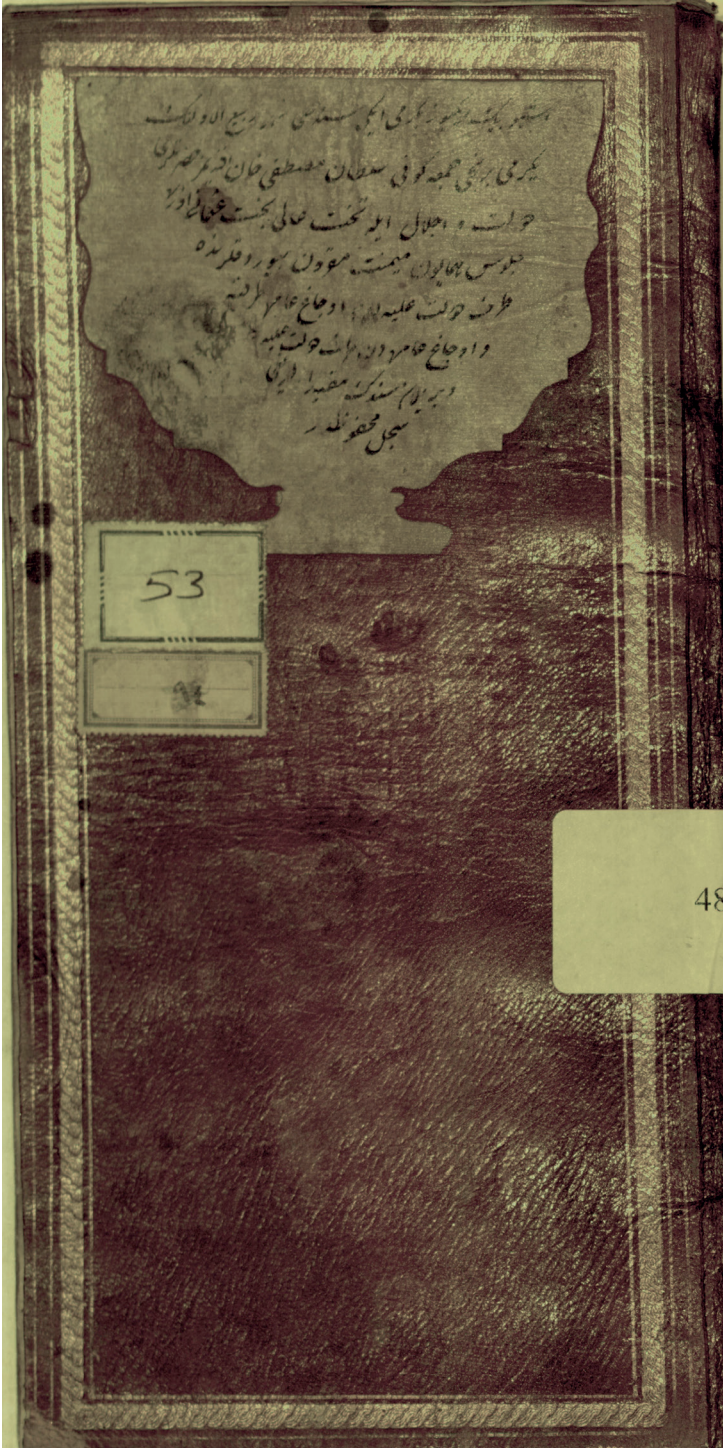
_____, “IV. Mustafa”, **DİA**, XXXI, s. 283-285.

_____, “Nizam-ı Cedid”, **DİA**, XXXIII, s. 175-178.

_____, “III. Selim”, **DİA**, XXXVI, s. 420- 425.

_____, “Kabakçı İsyanı Akabinde Hazırlanan Hüccet-i Şer’iyye”, **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, sy. 4, İstanbul, 2001.

- CEYLAN, Ayhan, Ayhan Ceylan, "Osmanlı Devleti'nde Anayasa Bir Belge: Hüccet-i Şer'iyye", **I. Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri**, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2014.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 2002.
- EKİNCİ, Ekrem, Buğra, **Dinî Lügat İzahlı, Misalli Metinlerle**, Arı Sanat Yayınları, İstanbul, 2018.
- KAFADAR, Cemal, **Yeniçeri-Esnaf Relations: Solidarity and Conflict**, Institute of Islamic Studies, McGill University, Montreal, 1981.
- Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi**, Ed. Seyfi Keenan, İstanbul, İSAM, 2010.
- OĞUZ, Mustafa, AKGÜNDÜZ, Ahmet, "Hüccet", **DİA**, XVIII, s. 446.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri**, I, MEB Devlet Kitapları, İstanbul, 1983.
- SHAW, Stanford J., **Eski ve Yeni Arasında Sultan III Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu**, Çev. Hür Güldü, İstanbul, Kapı Yayınları, 2008
- ŞEN, Adil, **Osmanlıda Dönüm Noktası (III. Selim Hayatı ve Islahatları)**, Fecr Yayınevi, İstanbul, 2003.
- Türzkâde Hafız Mehmed Ziyâeddin Efendi, **Osmanlı Hukuk Sözlüğü Mükemmel İstılâhât-ı Kavânin Yâhut Mâlûmât-ı Kanûniye Hülâsası**, Haz. Fethi Gedikli-İbrahim Enes Onat, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2021.
- ÜNAL, Mehmet Ali, **Osmanlı Tarih Sözlüğü**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2011.
- YILDIZ, Aysel, "Kabakçı İsyanı ve III. Selim'in Katli", **III. Selim**, Ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Projesi, İstanbul, 2010.
- YILMAZ, Hüseyin, "Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma Öncesi Meşrutiyetçi Gelişmeler", **Divan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi**, c. 13, sy. 24, İstanbul, 2008.
- ZİNKEISEN, Johann Wilhelm, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, c. I-VII, Çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2011.

53

48

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيد الانبياء والمرسلين
 اما بعد استبوسال بر شرف فرسنة آنتين وحسرين ومانتيرن الف
 شهر ربيع الاولك كيرجى برنجي جهه كوني شوكتو مه بتو در تو عظمو
 يادت همرا اقدير سلطان مصطفي خان ابن السلطان عبد الحميد خان
 حضر تبريك جوت واقبال وسادات واجهال اي تخت عالمي
 بخت عثماني اوزن جوسس بايون بيمنه قدر و قدره عنده
 طرف جوت عيبدان درگاه عالي بيجوي ادعائي جوت
 و اوجاخ عامه طرفن دني طرف جوت عليم
 محفوظ اولين اوزن و بر يان
 عهدنامه صورتيدركه
 بروجه آتاي شين
 اولدي

MESİHAT ARSIVI
 Kısmı : 4/2/100/4
 Rod No : 1004/1000/4
 Özel No : 6-53
 Genel No : 1004/1000/4

مرست خطها من لا بقوتن

استبوجت بر قديم موج و نظير اولان كافه شرائط معتبره
 بحرف منظور و مصدومت بازم و ذوقني ختم و امضا ايديك
 سلم السلام و قائم مقام عالمقام و عملا، اعلام ختم و امضا ايديك
 يادت بازم اولمشر ما داكمه استبوسنه معتبره اولان
 بيجوي قولدم طر فلزين رحابت ايد مقتضاي امته لري اوزن
 صكه جزئي و كلي امور سلطنت سنيته مد اعلا بيموب اعلا
 زمانه اوله مئي كمي هر بخصوص امر و فرمانت بازمه
 و متابعت و ضابطه هر حاله اطاعت اين لرسيه عالمي
 برقدن وار ايدن الله عظيم الت بكت اسم باكي و اكي جهان
 بينمير عجز حضرت محمد المصطفى عليه افضل الصلوة و ازيد بها
 روح نابا كبري ياد ايد امته ابر كه بو خصوص ايون كرك
 خلافت بناهدن و كرك و زراي عظام و وكلاي قيام و ضابط
 جوت ايد قيام طر فلزين فردا فريده هيچ بر قدده مواخذة
 اوليس

سبب تحریر کتاب شریف انتصاب و باعث تطبیح حضرت محقق
انتصاب اولی که دولت علیه امت فی انجایه الرابیه تم خواص
بها یون و رجال دولت اید معوزدن بعضی و راندیش اولیان
کنند بوزن اقدم نامور اولی قری هدایت دولت علیه نظام
فقیر به مشی نامسوق بر بدعت فطریه و ایراد جدید نامید نظام
کثیره اعداات و نتیجی ابعث کنده جلب منفی و اجرائی حضرت
اشعاش اید بهری اینه و البسه و کافه امور لری کفره و غیره
بسته دولت علیه بی دخی دولت نصاری قوا عند ارجاع و اولی
سلیس تکدی و دولت علیه نمک از قیوم انواع فرجات علیه
خدمات جلیه اید معسول و معتبری اولان با کجک او جا قدری
و خداوند کار سبب سلطان سلیم خان حضرت نری دخی بعضی
مردره بیا بنوا اغفال و مجموع اغراض نفسیه لرون عبارت
اولان تر ابر مر جز ذل این ساطه حصوله ایصال اتمش اولی
دولت علیه نمک از قیوم غیر نمک لری اولان او جامع عالم

و لغزاقه مجرد اصلاح عالم نیت خالصه سلیه قیام و انجلیه علماء
اعدام و رجال دولت علیه ان سزارگان صدافت ارم
انفاق و آلی م و موجب شیخ و قانون اوزن خداوند کاس
مش را الیه حضرت نری قطع رشته تبعیت و طار کیده به لری
و در دین افزای شوکت و اقبال اولان شوکتها بنویسد
یادت بهر اقدیر سلطان مصطفی خان ابن السلطان علیه
حضرت نری ان اللذین با یو نمک انما با یون اعدا اید فوق
و جه مسونی و طریقه مضایقت لونی اوزن مادی سبب
و اذ ان زمان نمک قریه امر نامر تها نفسه و افها فی علیها القول
تر میرا نفس کرامت فضلت اسرار هایت محضی ساطه
و مار الذکر خونه این دولت دینا ده مخدول و معجزه و جلیه عقوبت
و البته بیوم السنور اولوب بجده الله تعالی دولت علیه بر بدت
چرا اولی بی حسن نظام موصول و او جامع عامه نمک بود کسری
تقصیر و تهنه غیر محمول و لک زدست بازم و لک عامه اید

عند لرنه بر وجه معتبره مستبول اولمشه انجی بوزن بویونقا
 عامه کت علی وجه التزام التمس ایولاری تا که العقیه انما والکر
 حدیث باخت تحریفی اوزن علماء اعلام دخی واجبه است
 دیانت ات طر اولان امر معرفت دینی مسکده قیام ورجال
 چولتن خلاف شرع و قانون بعض حرکتی ردولون اولوقه
 کله حتی تکلمه سنی و اضماع ابتدای استعدا سنی بسط و تمام
 صکره کند و لریک دخی ضایطان و نظرائی اوتدن برده عین صدا
 اعلا اولون امور لار لرنن ماعدا امور جلت عینیه ایضا
 هر برسی اوتدن برده شریعت زاهره و قاعده او جاغ عامه
 نامور اولوقری خدمات صادقانه لرنه قیام و تکمیل رضای
 و تکمیل رضای شهرتاری ایلیک مصالح صالحه لرنه سنی و اضماع
 معتبره و التزام و بولکف و در قار لرنه صدق و استقامتدی بریزار
 خاضه وضع و حرکت ظهور اینه که کرک طایف باهر الشرف لولکده
 و کرک و زرای عظام و دکلا کرام و ضایطان خفی التزام

5
 خصوص مرقوده کرک ضایطان و کرک آحاد و افراد لرنن برضه
 مقدار ذره برضطاب و غضب و سرزنش و عقاب و توبه توبه
 اولاً شهیدار عدالت شمار سزکنکو مهابتو عظمتو قدر تو با دست ایزد
 سلطان مصطفی خان خداوند خوانده الی یوم المیزان حضرتی دانایا
 دکلا حرات و ضایطان صداقت مزلت طایف لرنن دخی عهد
 رسول الهی یاد و تکرار و بوعجب استقامت عهد اوزن بابت و بار
 اولد جنی عن سیم ابدال قطعی الاثار اولوقری بابت و استوار و بالایی
 مبارک خط بملوک کرامت شمار ایزد شیدا اولدوقری طایف اقسام
 سیدالهم سمعتو فیضینو السید محمد عطاء الله افندی حضرتی و
 عالیقام سادتو عظمینو السید موسی بیست حضرتی و حاضر بلخیز
 علی اعلام حضرتانک امضا و تهنیتیه ردوق مدار و بلا تواع و اجدال
 ابره الایاد و سینه العمل قلبی محکم ستر عیدیم تسجیل و پیش حکمید چوچان
 قدریه قید و تکمیل و او جاغ عامه خوانده سندتدی اولوق اوزن سببیه

1479

مردی که این را در حق خانبان بیوگه ایاغنه دروغ بنام کند...

بک آبرو بر حایر است مجاری و حاکم در هر دو جنب عوارض طغیان غلبه کرد بر پادشاهی...
چرا در حق بیوه طغیان با این که مرطوب ایضا در مقدمه سزاوار است...

سختی زبان نیست تصادف و باطن سخن در انصاف و ادب...
در نوعی وقت کمال از جانب خداوند در حق اولاد...

تیمور دارغی...
عبدالکریم...
میرزا...